

|                                                                     |    |
|---------------------------------------------------------------------|----|
| Predslov k slovenskému vydaniu .....                                | 7  |
| 1. Prečo je jazyk dôležitý? .....                                   | 9  |
| 1.1 Je jazyk dôležitý? .....                                        | 9  |
| 1.2 Vidíme všetci to isté? .....                                    | 10 |
| 1.3 Ovplyvňuje jazyk to, čo vidíme? .....                           | 12 |
| 1.3.1 Čo nám náš jazyk „vybral“ na videnie? .....                   | 12 |
| 1.3.2 Čo nám „vybralo“ na videnie<br>naše sociálne dedičstvo? ..... | 14 |
| 1.3.2.1 Všeobecne .....                                             | 14 |
| 1.3.2.2 Rôzne pomenovania<br>pre tú istú vec – koho hľadisko? ..... | 16 |
| 1.3.2.3 To isté slovo vyvoláva rôzne pocity, konotácie ....         | 18 |
| 1.3.3 Čo sme si sami „vybrali“ na bližšie skúmanie? .....           | 20 |
| 1.4 Pomenovanie svojej skutočnosti .....                            | 24 |
| 2. O materinskom jazyku .....                                       | 31 |
| 2.1 Čo je materinský jazyk? .....                                   | 31 |
| 2.1.1 Definície materinského jazyka .....                           | 31 |
| 2.1.2 Ktorá definícia je najlepšia? .....                           | 35 |
| 2.2 Jazykové ľudské práva dieťaťa .....                             | 36 |
| 2.3 Osvojovanie si materinského jazyka a neskoršie jazyky ...       | 39 |
| 2.3.1 Ako sa učíme materinský jazyk? .....                          | 39 |
| 2.3.2 Ako sa učíme neskoršie jazyky? .....                          | 46 |
| 2.4 Prečo je materinský jazyk taký dôležitý? .....                  | 49 |

|                                                                                           |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 3. O dvojjazyčnosti .....                                                                 | 53 |
| 3.1 Prečo sa stávame dvojjazyčnými? .....                                                 | 53 |
| 3.2 Postoje k dvojjazyčnosti .....                                                        | 55 |
| 3.3 Kto je dvojjazyčný? .....                                                             | 60 |
| 3.3.1 Definície dvojjazyčnosti .....                                                      | 60 |
| 3.3.2 Problémy definícií .....                                                            | 64 |
| 3.4 Rôzne východiská u dvojjazyčných jedincov .....                                       | 68 |
| 3.4.1 Všeobecne .....                                                                     | 68 |
| 3.4.2 „Elitní dvojjazyční“ .....                                                          | 69 |
| 3.4.3 Deti jazykových väčšín .....                                                        | 70 |
| 3.4.3.1 Mocenská väčšina .....                                                            | 70 |
| 3.4.3.2 Väčšina bez moci .....                                                            | 72 |
| 3.4.4 Deti dvojjazyčných rodín .....                                                      | 73 |
| 3.4.5 Deti jazykových menšín .....                                                        | 74 |
| 4. Povrchová plynulosť a jazyk myslenia .....                                             | 77 |
| 4.1 Čo sa myslí pod povrchovou plynulosťou<br>a jazykom myslenia? .....                   | 77 |
| 4.2 Ako by sa dali merať povrchová<br>plynulosť a jazyk myslenia? .....                   | 78 |
| 4.3 Ako sa vyvíjajú povrchová plynulosť a jazyk myslenia<br>jednojazyčného dieťaťa? ..... | 81 |
| 4.4 O rozdieloch povrchovej plynulosti a jazyka myslenia .....                            | 82 |
| 4.5. Ako sa vyvíjajú povrchová plynulosť<br>a jazyk myslenia dvojjazyčného dieťaťa? ..... | 84 |
| 4.6 Dva súdky alebo jeden spoločný súdok myslenia? .....                                  | 86 |
| 4.7 Čo sa deje v rizikovom období? .....                                                  | 92 |
| 4.7.1 Znalosti J2 dieťaťa sa preceňujú a nesprávne hodnotia .....                         | 92 |
| 4.7.2 Ako sa vyvíja jazyk myslenia,<br>ak dieťa vyučujú v horšie ovládanom jazyku? .....  | 99 |
| 4.7.2.1 Všeobecne .....                                                                   | 99 |

|                                                                                                       |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 4.7.2.2 Dieťa sa unaví – častejšie a dlhšie prestávky .....                                           | 100 |
| 4.7.2.3 Dieťa nerozumie všetkému<br>– prichádza o informácie .....                                    | 101 |
| 4.7.2.4 Dieťa nemôže odísť z triedy, preto „vypne“, aby<br>mohlo pociťovať školu ako zmysluplnú ..... | 103 |
| 4.7.2.5 Dieťa si „zvolí“ nepočúvanie,<br>aby si zachovalo sebadôveru .....                            | 104 |
| 4.7.3 Čo sa deje, keď sa jazyková ponuka<br>spracúva v druhom jazyku – stres? .....                   | 106 |
| 4.7.4 Čo sa deje, keď treba riešenia problémov<br>sprostredkovať v J2? .....                          | 107 |
| 4.7.4.1 Sústreďenie sa na formu, nie na obsah .....                                                   | 107 |
| 4.7.4.2 Hnev – plachosť .....                                                                         | 108 |
| 4.7.4.3 Slabá sebadôvera .....                                                                        | 109 |
| 4.8 Zhrnutie .....                                                                                    | 110 |
| 5. Ako môže škôlka/škola pomôcť dieťaťu<br>naučiť sa druhý jazyk? .....                               | 112 |
| 5.1 Všeobecne .....                                                                                   | 112 |
| 5.2 Druhý jazyk alebo cudzí jazyk? .....                                                              | 112 |
| 5.3 Jazyková ponuka a osvojenie .....                                                                 | 114 |
| 5.4 Predpoklady naučenia sa J2 .....                                                                  | 117 |
| 5.4.1 Čo je preskúmané? .....                                                                         | 117 |
| 5.4.2 Organizačné faktory .....                                                                       | 119 |
| 5.4.2.1 Existujú alternatívne programy? .....                                                         | 119 |
| 5.4.2.2 Rovnocennosť znalostí J2 v triede .....                                                       | 120 |
| 5.4.2.3 Vysoko kvalifikovaní dvojazyční učitelia .....                                                | 120 |
| 5.4.2.4 Dostupný dvojazyčný materiál .....                                                            | 121 |
| 5.4.2.5 Materiál kultúrne prispôbený žiakovi .....                                                    | 123 |
| 5.4.3 Afektívne faktory spojené so žiakom .....                                                       | 126 |
| 5.4.3.1 Nízka hladina stresu .....                                                                    | 126 |
| 5.4.3.2 Vysoká vnútorná motivácia .....                                                               | 127 |

|                                                                                                                                                                     |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 5.4.3.3 Vysoká sebadôvera .....                                                                                                                                     | 129 |
| 5.4.4 Jazykové, kognitívne, pedagogické<br>a sociálne faktory spojené s J1 .....                                                                                    | 132 |
| 5.4.4.1 Dostatočný rečový vývin v materinskom jazyku                                                                                                                | 132 |
| 5.4.4.2 Vedomosti o svete v jazyku, ktorému rozumieme                                                                                                               | 134 |
| 5.4.4.3 Možnosť rozvíjať materinský jazyk mimo školy<br>v jazykovo náročných formálnych situáciách ....                                                             | 136 |
| 5.4.4.4 Prekáža štúdium druhého jazyka v rozvoji<br>materinského jazyka, alebo ho podporuje? .....                                                                  | 137 |
| 5.4.5 Jazykové, kognitívne, pedagogické<br>a sociálne faktory spojené s J2 .....                                                                                    | 138 |
| 5.4.5.1 Dostatočný jazykový vývin v druhom jazyku ....                                                                                                              | 138 |
| 5.4.5.2 Jazyková ponuka druhého jazyka<br>zodpovedá úrovni žiaka .....                                                                                              | 140 |
| 5.4.5.3 Možnosť používať druhý jazyk mimo školy<br>so seberovnými kamarátmi .....                                                                                   | 141 |
| 5.4.5.4 Možnosť počuť autentické vzorky<br>druhého jazyka mimo školy v jazykovo<br>náročných formálnych situáciách .....                                            | 143 |
| 5.5 Zhrnutie .....                                                                                                                                                  | 144 |
| 6. Vyučovanie v iných krajinách – čo sa môžeme naučiť? .....                                                                                                        | 145 |
| 6.1 Je vždy najlepšie vyučovať v materinskom jazyku? .....                                                                                                          | 145 |
| 6.2 Stane sa dieťa jednojazyčným, ak je vyučované v jednom<br>jazyku? Stane sa dvojjazyčným, ak je vyučované v dvoch<br>jazykoch? Alebo sa stane niečím iným? ..... | 146 |
| 6.2.1 Program jednojazyčnej prostoduchosti .....                                                                                                                    | 149 |
| 6.2.2 Submerzné programy .....                                                                                                                                      | 149 |
| 6.2.3 Imerzné programy .....                                                                                                                                        | 151 |
| 6.2.4 Programy ochrany jazyka .....                                                                                                                                 | 153 |
| 6.2.5 Programy jazykovej segregácie .....                                                                                                                           | 161 |
| 6.2.6 Tranzitívne programy .....                                                                                                                                    | 162 |

|       |                                                                                                                                                                                                                     |     |
|-------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 6.2.7 | Programy obojstrannosti .....                                                                                                                                                                                       | 164 |
| 6.2.8 | Hlavná zásada vyučovania smerujúceho<br>k dvojazyčnosti .....                                                                                                                                                       | 166 |
| 6.3   | Spoločenské ciele rôznych programov .....                                                                                                                                                                           | 167 |
| 6.3.1 | Programy jazykového kúpeľa (imerzia):<br>obohatenie, zabezpečenie výhod .....                                                                                                                                       | 168 |
| 6.3.2 | Program utopenia jazyka (Submerzia): priama surová<br>asimilácia nových menšín a neustále obnovovanie<br>kolonializovaného vedomia ako základ pre neustále<br>vykorisťovanie starých menšín a väčších bez moci .... | 170 |
| 6.3.3 | Segregačné programy: apartheid a izolácia<br>alebo nútený odchod domov a segregácia .....                                                                                                                           | 171 |
| 6.3.4 | Programy jazykovej ochrany: možnosť bojovať<br>za rovnoprávnosť a za antirasistickú spoločnosť .....                                                                                                                | 173 |
| 6.3.5 | Zhrnutie .....                                                                                                                                                                                                      | 175 |
| 6.4   | Predpoklady osvojenia si J2 a dvojazyčnosti<br>v rôznych programoch .....                                                                                                                                           | 178 |
| 6.4.1 | Faktory spojené s organizovaním vyučovania .....                                                                                                                                                                    | 179 |
| 6.4.2 | Afektívne faktory spojené so žiakom .....                                                                                                                                                                           | 183 |
| 6.4.3 | Jazykové, kognitívne, pedagogické a sociálne faktory<br>spojené s materinským jazykom .....                                                                                                                         | 184 |
| 6.4.4 | Jazykové, kognitívne, pedagogické a sociálne faktory<br>spojené s druhým jazykom .....                                                                                                                              | 187 |
| 6.5   | Zhrnutie .....                                                                                                                                                                                                      | 188 |
| 7.    | Štádiá v histórii menšinového školstva<br>– čo sa môžeme naučiť? .....                                                                                                                                              | 190 |
| 7.1   | Začiatok: izolácia a ľahostajnosť .....                                                                                                                                                                             | 190 |
| 7.2   | Teórie deficitu .....                                                                                                                                                                                               | 194 |
| 7.2.1 | Jazykový handicap vo vzťahu k väčšinovému<br>jazyku: dieťa dostatočne dobre nezvláda J2 .....                                                                                                                       | 194 |

|                                                                                                                                                          |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| ×7.2.2 Sociálny handicap: rodičia dieťaťa reprezentujú najnižšie sociálne skupiny .....                                                                  | 195 |
| 7.2.3 Kultúrny handicap: dieťa má odlišný kultúrny pôvod .....                                                                                           | 196 |
| 7.2.4 Jazykový handicap spojený s materinským jazykom: deprivácia materinského jazyka poskytuje zlý základ pre štúdium J2 .....                          | 199 |
| 7.2.5 Zhrnutie teórií deficitu .....                                                                                                                     | 202 |
| 7.3 Teórie obohacovania .....                                                                                                                            | 204 |
| 7.3.1 Dvojazyčnosť jedinca obohacuje .....                                                                                                               | 204 |
| 7.3.2 Existencia menších obohacuje celú spoločnosť .....                                                                                                 | 206 |
| 7.3.3 Zhrnutie a utópie .....                                                                                                                            | 209 |
| 8. Kto má osoh z prisťahovalectva? .....                                                                                                                 | 212 |
| 8.1 Krajina pôvodu .....                                                                                                                                 | 212 |
| 8.1.1 Čo si mysleli? .....                                                                                                                               | 212 |
| 8.1.1.1 Nezamestnaní mali dostať prácu: ekonomika krajiny pôvodu sa mala zlepšiť .....                                                                   | 213 |
| 8.1.1.2 Vysťahovalci mali dostať technické vzdelanie: v krajine pôvodu sa mala znížiť potreba zahraničných odborníkov .....                              | 213 |
| 8.1.1.3 Vysťahovalci mali poslať domov peniaze: platobná bilancia krajiny pôvodu sa mala zlepšiť, nové pracovné miesta pre návratcov .....               | 213 |
| 8.1.2 Ako to dopadlo? .....                                                                                                                              | 214 |
| 8.1.2.1 Najlepšia pracovná sila odišla: vychýlená veková pyramída, vyľudnenie, chudobné krajiny platia rozvojovú pomoc bohatým priemyselným štátom ..... | 214 |
| 8.1.2.2 Dekvalifikácia namiesto vzdelania .....                                                                                                          | 217 |
| 8.1.2.3 Remitencie nevytvárajú pracovné miesta .....                                                                                                     | 217 |
| 8.2 Prijímajúca krajina .....                                                                                                                            | 218 |

|                                                                                                                                   |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 8.2.1 Čo si mysleli? .....                                                                                                        | 218 |
| 8.2.2 Ako to dopadlo? .....                                                                                                       | 220 |
| 8.2.2.1 Prevod príjmov od prisťahovalcov<br>na väčšinové obyvateľstvo .....                                                       | 220 |
| 8.2.2.2 Vplyv na pracovný trh .....                                                                                               | 222 |
| 8.2.2.3 Zmeny vo funkcii prisťahovalcov:<br>z lacnej mobilnej pracovnej sily (= gastarbeitri)<br>nárazník krízového obdobia ..... | 223 |
| 8.2.3 Úloha školy v príprave prisťahovalcov<br>na rôzne funkcie .....                                                             | 226 |
| 8.3 Samotní prisťahovalci .....                                                                                                   | 229 |
| 8.3.1 Čo si mysleli? .....                                                                                                        | 229 |
| 8.3.2 Ako to dopadlo? .....                                                                                                       | 231 |
| 8.3.2.1 Včlenili sa prisťahovalci do prijímajúcej<br>krajiny ekonomicky, sociálne,<br>pedagogicky a politicky? .....              | 231 |
| 9. Asimilovali sa prisťahovalci kultúrne? .....                                                                                   | 238 |
| 9.1 Kultúrna kompetencia: znalosti, city,<br>správanie a metakultúrne vedomie .....                                               | 238 |
| 9.2 Vývinové štádiá dvoj kultúrnej kompetencie .....                                                                              | 244 |
| 9.2.1 Segregácia .....                                                                                                            | 244 |
| 9.2.2 Funkčná adaptácia .....                                                                                                     | 246 |
| 9.2.3 Akulturácia .....                                                                                                           | 247 |
| 9.2.4 Integrácia .....                                                                                                            | 248 |
| 9.2.5 Asimilácia .....                                                                                                            | 249 |
| 9.2.6 Marginalizácia .....                                                                                                        | 249 |
| 9.3 Možnosti voľby rozhodujú o konečnom výsledku .....                                                                            | 250 |
| 10. Rasizmus a školstvo .....                                                                                                     | 252 |
| 10.1 Máme otrokov? .....                                                                                                          | 252 |

|                                                             |     |
|-------------------------------------------------------------|-----|
| 10.2 Centrum-periféria .....                                | 255 |
| 10.3 Od fyzického násilia                                   |     |
| k skrytému ovládaniu (hanbe a vine) .....                   | 257 |
| 10.4 Vývoj foriem ovládania v menšinovom školstve .....     | 260 |
| 10.4.1 Fyzické násilie: deti oddeľujú od rodičov .....      | 260 |
| 10.4.2 Fyzické násilie: deti trestajú,                      |     |
| keď hovoria svojím vlastným jazykom .....                   | 261 |
| 10.4.3 Neviditeľné násilie .....                            | 265 |
| 10.4.4 Rozdiel medzi fyzickým a psychickým násilím .....    | 269 |
| 10.5. Formy rasizmu .....                                   | 270 |
| 10.5.1 Od biologicky motivovaného                           |     |
| po kultúrne motivovaný rasizmus .....                       | 270 |
| 10.5.2 Od otvoreného, viditeľného, vedomého                 |     |
| individuálneho rasizmu, orientovaného na činnosť,           |     |
| k skrytému, neviditeľnému, neuvedomovanému                  |     |
| kultúrnemu a inštitucionálnemu rasizmu,                     |     |
| opierajúcemu sa o postoje .....                             | 273 |
| 10.5.2.1 Rôzne aspekty rasizmu .....                        | 273 |
| 10.5.2.2 Rôzne formy rasizmu .....                          | 274 |
| 10.5.2.3 Severský rasizmus .....                            | 276 |
| 10.6 Vývoj severského rasizmu: bolo Fínsko                  |     |
| súčasťou Švédska, alebo jeho kolóniou? .....                | 277 |
| 10.7 Švédsky jazyk vo Fínsku – fínsky jazyk vo Švédsku .... | 284 |
| 10.8 Zhrnutie .....                                         | 286 |